

The comparative legal research the legal terms used in the Constitution of Ukraine and Russia has shown that there is need of legal interference, which will lead to legal terms of both Constitutions into the line.

The high quality terminology does not always reflect the full expression of certain opinions and controversial scientists on this issue. We should remove identified terminological problems, because to write the Constitution of the State in which decisions are based on other laws and regulations, it is necessary to use legal terms with the correct semantic overtones.

Have been formulated author's opinion regarding for the advantages and disadvantages of legal terminology identifies recommendations for possible improvements on based on the analysis of the main provisions of the Constitution of Ukraine and Russia.

Keywords: constitution, law, legal term, the language laws, analysis.

УДК 347.962

І. В. ЮРЕВИЧ,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто актуальні питання забезпечення принципу єдності судової системи через призму організаційних проблем її побудови. Досліджено структурування судової системи на підсистеми, можливість її подальшої спеціалізації. Окреслено проблеми організаційного співвідношення Верховного Суду України з вищими спеціалізованими судами та Конституційним Судом України.

Ключові слова: єдність судової системи, Верховний Суд України, спеціалізовані судові підсистеми, судова влада.

На шляху створення єдиної, цілісної системи судів в Україні існує багато проблем, для розв'язання яких потрібно вирішити ряд питань, пов'язаних із законодавчим, організаційним, фінансовим, соціально-психологічним, інформаційним, кадровим, матеріально-технічним оформленням всього комплексу заходів, покликаних створити дієву та узгоджену із нормами міжнародного права судову систему нашої держави, вирізвивши в ній спеціалізовані судові установи.

Проблеми судоустрою сьогодні є предметом дискусій як науковців, так і безпосередньо суддівського корпусу України. Різноманітні аспекти судової системи розглядали такі вчені, як О. Б. Абросімова, Р. Р. Бамматов, В. П. Бож'єв, В. В. Городовенко, В. В. Долежан, В. П. Кашепов, М. І. Клеандров, В. В. Комаров, В. М. Лебедєв, І. Є. Марочкін, І. Б. Михайловська, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, С. В. Нарутто, Г. В. Нікітіна, О. М. Овчаренко, І. Л. Петрухін, С. В. Прилуцький, В. О. Ржевський, Н. В. Сібільова, В. В. Сердюк, Н. Ю. Хаманева та інші. Досліджуючи зазначені питання, вітчизняні правники визна-

чають, що ключовою навіть серед найактуальніших проблем є відсутність організаційної та процесуальної єдності (цілісності) судової системи України [1; 2; 3; 4, с. 127; 5].

З огляду на це метою статті є дослідження організаційних проблем реалізації єдності судової системи, оскільки на нинішньому етапі судової реформи єдність судової системи перебуває під загрозою, тобто існує тенденція до роз'єднаності судової системи. У свою чергу, це негативно позначається на судовому захисті прав людини, оскільки унеможливується забезпечення правової визначеності та єдності судової практики.

Організаційне оформлення (побудова) судової системи насамперед пов'язане з пошуками оптимального варіанта її структурованості, але таким чином, щоб не виходити за рамки та не порушувати єдності судової влади. Наявність у судовій системі поряд із загальними судами ще двох самостійних спеціалізованих інститутів судової влади має, безумовно, як переваги, так і недоліки. Останні пов'язані з відсутністю чітко закріпленого правового механізму взаємозв'язку між цими інститутами,

що породжує «роздробленість» та неоднаковість судової практики. До чинників, що впливають на диференціацію судових органів всередині єдиної судової системи, належать: а) особливість кожного процесу, тобто процесуальна процедура, що передбачає можливість виправлення судових помилок та реалізацію права громадян на перегляд їх справ вищестоящим судом; б) специфіка предмета діяльності, тобто судового спору [6, с. 12]; в) особливість кола суб'єктів як учасників певного процесу; г) достатність повноважень для остаточного вирішення спорів [7, с. 56]. При цьому В. М. Лебедев зауважує, що коли при побудові судової системи врахування першого фактора є суворо обов'язковим, то врахування інших – факультативним. А взагалі, зазначає автор, розподіл судової влади між системами судів спричиняє серйозні проблеми для єдиного правового простору країни в цілому [8, с. 2]. Тому необхідно ретельно зважувати всі можливі шляхи їх подолання [6, с. 10–11].

Дійсно, полісистемний характер судової влади надає автономності судам та є приводом для заперечення фактичної єдності судової системи України. Маємо на увазі, що мова повинна йти не про відокремлення спеціалізованих органів від системи загальних судів, а лише про забезпечення їх певної реальної самостійності в реалізації законодавчо закріплених за ними повноважень. Стосовно можливості та доцільності створення спеціалізованих судів деякі вчені зауважують, що судова система може бути асиметричною, оскільки заздалегідь не можна визначити кількість справ [4; 9]. Як зазначається деякими правознавцями, внутрішнє протиріччя містить і норма закону, що проголошує єдність судової системи судів загальної юрисдикції та одночасно закріплює створення автономних, самостійних підсистем – загальних, господарських та адміністративних судів. До того ж необхідно не забувати і про існування у державі конституційної юрисдикції, яка входить до єдиної судової влади. Більше того, вказується, що мають місце труднощі функціонування судових організацій, з одного боку розрізнені, а з іншого – конкуруючих між собою [10, с. 22].

Принципово не згодна із організаційною роз'єднаністю судової системи Т. Г. Морщакова. Авторка наполягає на тому, що судова система на основі розмежування компетенції між гілками судової влади і встановлення системи процесуальних взаємовідносин між ними виконує загальні для всіх завдання. Єдність судо-

вої системи має забезпечуватися судовим захистом «без прогалин» і обов'язковістю судових рішень однієї гілки судової влади для судів інших гілок. Тобто в основу обґрунтування єдності судової системи береться процесуальний аспект – судова система внаслідок самостійності судів та незалежності суддів, на відміну від інших державних систем, пов'язана процесуально – процедурою розгляду справ та інстанційністю їх перегляду. Саме процесуальними, а не владними управлінськими засобами забезпечуються необхідна взаємодія всередині судової влади, цілісність і єдність судової системи [11, с. 7]. Тобто діяльність кожного суду, що виступає як самостійний та незалежний орган при розгляді справ, повинна узгоджуватися з основними принципами державного і суспільного життя, забезпечувати однакове розуміння та застосування законів.

Як один з варіантів вирішення даної проблеми вченими розглядається можливість об'єднання юрисдикційних систем, зокрема, в юридичній літературі розглядалася можливість об'єднання господарського судочинства з цивільним. Ідея об'єднання загальних і господарських судів, як зазначають правознавці, можлива лише за умови збереження незалежності господарських судів у системі судів загальної юрисдикції, що закріплено у Конституції України. І те, що спеціалізовані господарські суди у цій системі очолює Вищий господарський суд України, який повинен здійснювати і касаційні повноваження в межах відповідної спеціалізованої юрисдикції, є яскравим підтвердженням цього. У методологічному плані побудова ефективної системи господарських судів залежить від вирішення таких фундаментальних питань, як удосконалення системи господарських судів як елемента системи судової влади в цілому та удосконалення всієї системи судової влади, з одного боку, як системоутворюючого елемента для системи господарських судів, а з іншого – як системного елемента державної влади. Виходячи з цього, проблема сутності господарського суду повинна вирішуватися принципово: слід виходити з того, що кожний орган, створений у державі для здійснення певних функцій і вирішення завдань, що постають перед ним, має свої (щодо функцій і завдань) особливості, і функції та завдання, якими визначаються основні моменти його організації та діяльності, перебувають у органічній єдності [12, с. 68]. Тому за спеціалізованими судами збережена їх автономність.

На думку інших авторів, якщо Конституцією передбачено існування спеціалізованих судів, різним є процесуальне законодавство, що визначає нетотожний порядок розгляду справ, то немає підстав і для ототожнення сучасного цивільного і господарського процесу [13, с. 9]. Характер виконуваних ними функцій і розв'язуваних завдань принципово різний. Зазначається, що об'єднання цих судів в одному відомстві призведе до погіршення діяльності кожного з них та, що суттєвіше, – до погіршення якості розгляду господарських спорів, дестабілізації судової діяльності в цілому. Нам імпонує така точка зору. Більше того, мінімізація чи ігнорування необхідності розмежування судової влади детермінує зворотні тенденції: невиправдане та необґрунтоване обмеження самостійності її суб'єктів, втрату децентралізованих начал у судовій системі та її перетворення на ієрархічну централізовану систему [14]. До того ж в Україні склалася розвинута наукова і практична школа, вироблені оптимальні форми і прийоми господарського судочинства, розроблені науково обґрунтовані принципи діяльності суду з вирішення господарських спорів [15, с. 118].

Не можна не звернути увагу і на особливе положення Конституційного Суду України – його власну компетенцію, винятковість повноважень, специфічне місце у системі судової влади в цілому. Все це забезпечує реальну автономність Суду та може сприяти порушенню єдності. Інколи таке аргументування використовується для обґрунтування можливості злиття конституційної та загальної юрисдикції. Так, В. М. Лебедев аргументує можливість злиття конституційного правосуддя із правосуддям судів загальної юрисдикції та арбітражних судів саме необхідністю побудови єдиної системи, що створить передумови для більш тісної взаємодії між судами та забезпечить формування єдиної судової практики у сфері правозастосування [16, с. 6–10]. Більшість прихильників такої точки зору сходяться у тому, що подібна система судової влади забезпечує (створює передумови) для монолітного, єдиного, ефективного правосуддя, мінімізує вплив політичних сил і виключає вплив результатів політичного протиборства в цих країнах [17, с. 83]. У контексті цього питання деякі правознавці пропонують реорганізувати КСУ з передачею його повноважень структурному підрозділу ВСУ – конституційній палаті, що означатиме утвердження статусу останнього як найвищого в системі судової влади [4].

Ми не поділяємо точку зору вказаних авторів. З одного боку, зрозумілі цілі таких пропозицій – збереження єдності судової влади в умовах постійно виникаючих дестабілізуючих факторів, а з іншого, необхідно розуміти, що єдність влади неминуче поєднується з певними формами її вираження і структурою внутрішньої організації. Виокремлення певних підсистем у межах судової системи здійснюється відповідно до структурних і функціональних призначень принципів організації всієї судово-владної діяльності. На нашу думку, більш прийнятним є залишити існування конституційної юрисдикції як автономної, самостійної, але при цьому необхідно вирішити питання щодо посилення взаємозв'язків Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції.

Не завжди на користь єдності є і надмірна суцільна спеціалізація судів, яка полягає у руйнації єдності судової системи в разі її подібності на багато автономних систем спеціалізованих судів. «Надмірна спеціалізація судів – загроза єдності судової влади», – зазначають судді Вищого господарського суду України. Мається на увазі загроза непродуманої «суцільної спеціалізації заради спеціалізації» суддівської системи [18]. У такому разі, як наголошують деякі вчені, єдність судової влади буде суто абстрактною теоретичною конструкцією, оскільки існуючі суди взагалі не впишуться в рамки єдиної судової системи. Виокремлення судів різних напрямів викликає різну правову оцінку, оскільки утворення самостійних систем таких спеціалізованих судів є питанням дискусійним. Більшість правників висловлюються за недоцільність вже сьогодні суцільної спеціалізації судів і суддів, особливо на рівні місцевих судів. Більше того, вчені державознавці зазначають, що фрагментація влади завжди є досить сильною загрозою єдності [19] та сприяє ослабленню судової влади [20, с. 20]. Певним чином із цим можна погодитися, оскільки збільшення числа суб'єктів цілісності фактично може призвести до девальвації самої їхньої суті, втрати своєї визначеності, а значить – і ціннісних властивостей [21]. Нагальним це питання не є, але ми розглядаємо динамічну систему, яка з часом змінюється, може набувати нових властивостей, функцій, нових структурних елементів або навіть переструктуровуватися. Крім того, розвиток системи спеціалізованих судів значною мірою обумовлений високим рівнем правової культури більшості населення країни, усталеними політичними і правовими традиціями, виробленою звичкою звернення до суду з

урахуванням предметної і суб'єктної компетенції окремих ланок судової системи.

Це питання також є дискусійним і з огляду на таке. При створенні кожної з вертикалей судової спеціалізації потрібно враховувати можливості держави щодо організаційного і фінансового забезпечення судів, а також їх співвідношення з чинною системою судів в аспекті її єдності [22]. Очевидно, що актуальним залишається питання розташування судів за галузями права, оскільки організація таких судів може базуватися на системі судових округів, але проблема їх створення пов'язана із співвідношенням з наявною системою місцевих судів. Крім того, чим складніша судова система, тим вищий ризик виникнення процесуальних затримок та ймовірність спричинення великих фінансових витрат на організацію й утримання окремих спеціалізованих судових вертикалей.

У наукових колах певні дискусії в аспекті забезпечення єдності судової системи викликає і питання організаційного співвідношення ВСУ з вищими спеціалізованими судами. Із зазначеним тісно пов'язана проблема розмежування компетенції та повноважень між її вже існуючими підсистемами та окремими судами. Інколи взаємодія між підсистемами має суперечливий характер і проявляється у вигляді конфліктних зв'язків, що сприяють розвитку диференціації елементів системи. Передумовами таких конфліктних зв'язків є, наприклад, постійно виникаючі протиріччя між правовими поглядами, правозастосуванням, протиріччя та колізії чинного законодавства тощо. При цьому зростаюча диференціація може перерости в дезінтеграцію, яка є антиподом цілісності, єдності [14, с. 54]. З огляду на це відсутність чіткого розмежування компетенції між гілками судової влади є проявом не повністю вирішеної проблеми та заважає реалізації єдності судової системи. Тому, як зазначається у літературі, забезпеченню єдності судової системи повинен слугувати певний механізм подолання конфлікту компетенцій, підсудності між трьома автономними судовими підсистемами. Розмежування на конституційному рівні повноважень ВСУ і вищих спеціалізованих судів

сприймається, безумовно, як наслідок впливу світового досвіду та вимог міжнародних актів щодо незалежного судочинства, які не підтримують об'єднання різних судових інстанцій в одній судовій установі. Так, особливо актуальним це є для практикуючих юристів, особливо суддів. Зокрема, судді Вищого господарського суду звертають увагу на труднощі з визначенням підсудності господарських і адміністративних справ. Акцентують увагу на непродуманості методології судової реформи, коли спочатку пропонують утворювати окремі судові установи та їх вертикалі, а вже під них намагаються «підтасувати» процесуальні норми. Очевидним нонсенсом називають той факт, що навіть після прийняття Кодексу адміністративного судочинства України деякі справи не можуть потрапити на розгляд в адміністративні суди, які для вирішення таких спорів і створювалися [20]. Проте не всі науковці вважають, що питання розмежування компетенції підсистем судової влади є проблемним питанням. На думку окремих авторів, ці питання отримали вже однозначне вирішення в процесуальних законах і не вимагають серйозного наукового осмислення.

До того ж питання співвідношення компетенції вищих спеціалізованих судів та ВСУ були предметом розгляду КСУ, який дійшов висновку, що правомірним може бути лише одноразове касаційне оскарження та перегляд рішень судів до вищих спеціалізованих судів. Разом з тим за своїм змістом конституційні положення не містять вичерпного переліку форм оскарження рішень судів загальної юрисдикції, тому законодавцем можуть бути передбачені у законах про судоустрій та судочинство й інші форми оскарження та перегляду рішень судів загальної юрисдикції [23].

Як бачимо, організаційні проблеми реалізації єдності судової системи для України сьогодні вельми актуальні, оскільки перебільшення автономності спеціалізованих судів – головний фактор, що несе загрозу єдності судової влади. Тому необхідно посилювати як організаційні, так і процесуальні гарантії забезпечення її єдності.

Список використаних джерел

1. Административное право : учебник / под ред. Ю. М. Козлова, Л. Л. Попова. – М. : Юрист, 2000. – 157 с.
2. Онопенко В. В. Реформа судової системи / В. В. Онопенко // Урядовий кур'єр. – 1994. – 18 жовт. – № 161.
3. Онопенко В. Не надо перемен : [Ключевая проблема судебной системы – отсутствие её организационного и процессуального единства] [Электронный ресурс] / Василий Онопенко // Эксперт : укр. делов. журн. – 12 марта 2007 г. – № 10 (108) – Режим доступа: <http://www.expert.ua/articles/8/0/3519>. – Заголовок з екрана. – 3 виступу у Верховній Раді України 23 лют. 2007 р.

4. Сердюк В. В. Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Сердюк Валентин Васильович. – К., 2009. – 563 с.
5. Смородинський В. С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Смородинський Віктор Семенович. – Х., 2001. – 170 с.
6. Лебедев В. М. Проблемы становления и развития судебной власти в Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Лебедев Вячеслав Михайлович. – М., 2000. – 365 с.
7. Шицький І. Б. Правовий статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шицький Іван Богданович. – К., 2006. – 197 с.
8. Лебедев В. М. От Концепции судебной реформы к новым идеям развития судебной системы / В. М. Лебедев // Российская юстиция. – 2000. – № 3. – С. 2–5.
9. Сірий М. І. Касація – основна функція Верховного Суду України / М. І. Сірий // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 4. – С. 29–34.
10. Бородин, С. В. О судебной власти в России / С. В. Бородин, В. Н. Кудрявцев // Государство и право. – 2001. – № 10. – С. 21–27.
11. Научно-практическая конференция «Судебный конституционный контроль в России: уроки, проблемы и перспективы» : обзор // Государство и право. – 1997. – № 5. – С. 5–14.
12. Притика Д. М. Арбітражний суд: проблеми організації та діяльності : монографія / Д. М. Притика. – К. : Оріяни, 2000. – 320 с.
13. Абова Т. Е. Арбитражный суд в судебной системе России / Т. Е. Абова // Государство и право. – 2000. – № 9. – С. 5–14.
14. Никитина А. В. Единство судебной системы Российской Федерации (конституционно-правовое исследование) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Никитина Анна Васильевна. – Хабаровск, 2006. – 202 с.
15. Оніщук М. Арбітражний суд: проблеми організації та діяльності / М. Оніщук, О. Сухоруков // Право України. – 2000. – № 5. – С. 117–119.
16. Лебедев В. М. Судебная власть в современной России: проблемы становления и развития / В. М. Лебедев ; С.-Петерб. гос. ун-т, юрид. фак. – СПб. : Лань, 2001. – 384 с.
17. Бринцев В. Д. Стандарты правовой державы: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В. Д. Бринцев. – Х. : Право, 2010. – 464 с.
18. Надмірна спеціалізація судів – загроза єдності судової влади [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kpk.org.ua/2007/03/12/nadmrna_spezalzacja_sudv_zagroza_dnost_sudovo_vladi.html. – Сайт громадського об'єднання «Комітет протидії корупції та організованій злочинності». – Заголовок з екрана.
19. Севортьян Р. Фрагментация власти – угроза государству / Р. Севортьян // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – № 2. – С. 95–103.
20. Никеров Г. И. Судебная власть в правовом государстве (опыт сравнительного исследования) / Г. И. Никеров // Государство и право. – 2001. – № 3. – С. 16–22.
21. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В. В. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
22. Задорожний О. Судова реформа: крок за кроком / О. Задорожний // Голос України. – 2002. – № 90. – С. 4.
23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України : від 11 берез. 2010 р. № 8-рп/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-10>.

Надійшла до редколегії 25.07.2013

ЮРЕВИЧ И. В. ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЕДИНСТВА СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ

Рассмотрены актуальные вопросы обеспечения принципа единства судебной системы через призму организационных проблем её построения. Исследована структуризация судебной системы на подсистемы, возможность её дальнейшей специализации. Названы проблемы организационного соотношения Верховного Суда Украины с высшими специализированными судами и Конституционным Судом Украины.

Ключевые слова: *единство судебной системы, Верховный Суд Украины, специализированные судебные подсистемы, судебная власть.*

YUREVICH I. V. ORGANIZATIONAL PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF JUDICIAL SYSTEM UNIFICATION

The judiciary problems are nowadays a subject of discussion among both scholars and judges themselves in Ukraine. This article dwells on urgent problems how to ensure the principle of

unified judicial system through prism of organizational problems of its creation. The fact is that organizational problems of judicial system unification negatively affect judicial protection of human rights as legal distinctness and uniformity of judicial practice cannot be assured.

Structuring of judicial system into subsystems is discussed as well as the possibility of its further specialization, positive and negative aspects of the latter. It was found that organizational formation (buildup) of judicial system is basically connected with the search of optimal options of its structuring, but in such manner that limits were not overcome and unity of judicial power was not violated. An opportunity to unite certain jurisdiction systems, such as civil and commercial, general and constitutional, was studied and found unfeasible. It was also postulated that structuring of judicial system into an infinite range of specialized subsystems was not feasible. The problems of organizational relation of Supreme Court of Ukraine to high specialized courts were outlined as closely connected with delimitation of competence and authority between its existing subsystems and particular courts. Special position of Constitutional Court of Ukraine was accentuated - its own competence, exclusiveness of its authorities, specific location in judicial power system as a whole and its correlation with Supreme Court of Ukraine. Some options of its restructuring as proposed in legal literature were discussed.

At the end of article it was concluded that organizational problems of implementation of judicial system unification were quite urgent for today's Ukraine as oversized autonomy of specialized courts was most hazardous for the unity of judicial power. Therefore, it would be necessary to strengthen both organizational and procedural guarantees aimed at securing of its uniformity.

Keywords: *unity of judicial power, Supreme Court of Ukraine, specialized judicial subsystems, judicial power.*